

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΙΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ
1983-1984

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

εις τὰ ἔργα καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν μελέτας τῶν κυριωτέρων ἐκπροσώπων τῆς Νεοελληνικῆς ζωῆς. Ἀλλὰ ἡ μετὰ χειῖρας ἔκδοσις ὑπερέβη εἰς τὰς λεπτομερείας, τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ τὴν εὐρείαν πληροφόρησιν, πᾶν προηγούμενον. Δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ πολιτικὰς θέσεις, δὲν πρακτορεύει τὸν διαφωτισμὸν ἢ τὸν μαχόμενον δημοτικισμὸν, δὲν ἀποσιωπᾷ ὅ,τι μικρὸν φαινομενικῶς συνθέτει τὸν μεγαλύτερον πίνακα τῆς Νεοελληνικῆς πνευματικῆς ζωῆς. Καὶ ἀσφαλῶς οὔτε προχειρολογεῖ οὔτε χαρίζεται οὔτε ὑποκλέπτει τὰ τῶν ἄλλων, οὔδὲ καταφρονεῖ τὰ στρουθία χάριν τῶν ἀετῶν. Ἡ πυκνότης τοῦ ἔργου πιθανὸν νὰ εἶναι κάλυμμα διὰ τοὺς σχολικοὺς μελετητὰς καὶ διδασκὰς, πολλοὶ τῶν ὁποίων οὔδὲ τὰ ὀνόματα πλείστων ὄσων πνευματικῶν ἀνθρώπων τοῦ ἀμέσου παρελθόντος ἀναπλάθουν εὐκόλως. Παρὰ ταῦτα, διὰ τοὺς θέλοντας νὰ ἐπεκτείνουν τὴν γνῶσιν των πέρα τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ γραφομένων, ἡ ἐν αὐτῷ βιβλιογραφία θὰ γίνῃ ἀσφαλὲς βοήθημα.

Ἀπὸ τῆς γενικωτέρας ταύτης ἀπόψεως περιττὸν εἶναι νὰ φέρῃ τις παρατηρήσεις ἢ νὰ ἐκφράσῃ προσωπικὰς διαφωνίας. Εἰς τὰς μεγάλας γραμμάς (ὡς π.χ. τὰ κατὰ τὸν Διον. Σολωμὸν καὶ τὸ ἔργον του) δὲν βλέπω διατί θὰ ἤμην παραπονούμενος. Ἐν συντόμῳ τὸ νέον βιβλίον τοῦ ζεύγους Μπουμπουλίδου ἐπέτυχε τὸν στόχον του.

Πρόκειται περὶ ὑπευθύνου ἐπιστημονικῆς συγγραφῆς, ἡ ὁποία ἀποβαίνει χρήσιμος οὐ μόνον εἰς τοὺς φοιτητὰς καὶ φιλολόγους, ἀλλ' εἰς πάντα ἐπιθυμοῦντα νὰ γνωρίσῃ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀναμένεται μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος ἡ ἔκδοσις καὶ τῶν ἐπομένων τόμων.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλῆ, Τὸ Ἑλληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης καὶ οἱ μαθητὲς του (1576 - 1700). Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτη τῆς μορφωτικῆς πολιτικῆς τοῦ Βατικανοῦ. Ἀνάλεκτα Βλατάδων 32. Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν. Θεσσαλονίκη 1980, 8^ο, σσ. 935.

Τὸ νὰ κρίνῃ τις τόσοσιν ὀγκῶδες βιβλίον δι' ὀλίγων, ὅταν μάλιστα τοῦτο φέρεται ὡς συμβολὴ εἰς τὴν μορφωτικὴν πολιτικὴν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ὀρθόδοξον ἐν γένει Ἀνατολήν, καὶ ἀποβλέπῃ εἰς ἱστορικὰς ἐξακριβώσεις, ἐκ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος εἶναι δυσχερές. Ὅχι μόνον διότι ἀναφέρεται εἰς τὸν 17ον κυρίως αἰῶνα,

ὁ ὁποῖος γραμματολογικῶς καὶ ἱστορικῶς (λόγῳ τοῦ 25ετοῦς Κρητικοῦ Πολέμου) ἐρευνᾶται ἀκόμη, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ καθαυτὴ πολιτικὴ τοῦ Βατικανοῦ, δηλονότι τῆς Propaganda Fide (τὴν ὁποίαν ἀπετέλουν συνήθως ἀξιόλογοι πολιτικοὶ καὶ λόγιοι καρδινάλιοι, ὀλίγον θεολογοῦντες καὶ σθεναρῶς διοικοῦντες τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν) ἀπέβλεπεν εἰς τὸν προσηλυτισμὸν τῶν Ὀρθοδόξων Ἑλλήνων, Σλάβων, Ἀλβανῶν κ.ἄ. ὁμοδόξων μας, εἰς τὴν μετὰ τὴν Σύνοδον τοῦ Trento ἐπιβληθεῖσαν οὐσίαν. Ἄν δὲ ἡ Οὐνία ἐβοήθει τὴν συντήρησιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἢ κατέστρεφε ταύτην, δὲν θέλει συζήτησιν. Διὸ οἱ πρὸ ἡμῶν τοὺς ὑπὸ τῆς Ρώμης ἐκτραφέντας μισσιοναρίους καὶ ἀποσταλέντας εἰς Ἀνατολήν (Ἄγιον Ὄρος, Κωνσταντινούπολιν, Χίον, Κρήτην, Πελοπόννησον κλπ.) ἔβλεπον ὡς δραπετίδας καὶ προδότας οὐ μόνον τῆς Ὀρθοδοξίας ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τοιοῦτοι π.χ. εἶναι ὁ Κύπριος Νεόφυτος Ροδινὸς καὶ ὁ συμπολίτης μου Κρῆς Ἰω. Ματθαῖος Καρσοφύλλης. Ἐὰν τὸ ἔργον τῶν φανατικῶν αὐτῶν ἐξωμοτῶν ἐπετύγχανεν, θὰ ἦτο ὄντως καταστροφικόν. Εἰδικῶς ἡ Κωνσταντινούπολις, τὸ Ἄγιον Ὄρος, ἡ Κρήτη, ἡ Χίος π.χ. δὲν εἶχον ἀνάγκην μορφώσεως καὶ μορφωτικῆς πολιτικῆς, ὅπου ταύτην ἤσκει ἢ κατὰ τὰ παραδεδομένα ἡ Κωνσταντινούπολις ἢ ἡ Ἑνετία.

Καὶ ἀληθῆς εἰκὼν τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ 1576, ὅτε ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ' ἱδρυσεν τὸ Ἑλληνικὸν Κολλέγιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐν Ρώμῃ, μέχρι τῆς λήξεως τοῦ 17ου αἰῶνος, ὅτε ἐφάνησαν αἱ συνέπειαι τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου (1645 - 1669), ὄντος ἐν ἀληθείᾳ πανευρωπαϊκῆς συρράξεως πρὸς τὸν Τοῦρκον, ἀληθῆς ἐκτίμησις δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς ταυτοχρόνου καὶ παραλλήλου ἐξετάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Γραμματολογίας, ὅσῃν δὲν ἐπηρέασεν τὸ Βατικανόν. Ἐπειδὴ ὁμῶς τὰ πράγματα συμπλέκονται καὶ ἔχομεν ἐκτραφέντας ὡς μισσιοναρίους ἐπαναποστατήσαντας πρὸς τὴν Ὀρθοδοξίαν, καταλαβόντας δ' εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καιρίας θέσεις καὶ δι' αὐτῶν δράσαντας εἰς τὸν χῶρον τῆς Ὀρθοδοξίας (ὡς ὁ Φραγκῖσκος Κόκκος, ὁ Θεόφιλος Κορυδαλεὺς καὶ οἱ Γεώργιος Κορέσιος, Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος) ἢ κατορθώσαντας νὰ ἐπιβρῶν ὀρθοδόξων θρόνων καὶ αὐτοῦ τοῦ οἰκουμενικοῦ, κατ' ἀνάγκην ἢ σαφῆς γινώσκουσι τοῦ τί ἐπεδίωξε καὶ τί ἐπραξε τὸ Βατικανόν διὰ νὰ ἀλώσῃ τὴν Ὀρθόδ. Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, πρέπει νὰ γνωσθῇ ἀπροκαταλήπτως. Συμβαίνει δὲ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς οἰκοτρόφους τοῦ Κολλεγίου νὰ ἀποβῶν ἀξιόλογοι λόγιοι καὶ δι' ἡμᾶς ἡ πραγματικότης εἶναι ὑπερτέρα τῆς

σκοπιμότητος. Μορφαί ὡς ὁ Π. Ἀρκουδίου ἢ ὁ Λέων Ἀλλάτιος, ὁ Ἰω. Κωττούσιος ἢ ὁ Παταῖος Λιγαριδῆς, ἀνεξαρτήτως τῆς προσκολλησεώς των εἰς τὸ κέντρον τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ὑπηρετήσαν τὰ Γράμματα, τὰς Ἐπιστήμας, τὴν Παιδείαν ἢ τὴν Τέχνην. Ἀλλὰ πάντοτε πρέπει ν' ἀντιπαραβάλλωνται πρὸς ὅσους ἐμόρφωσεν ἡ Ἐνετία, χωρὶς ποτὲ νὰ καταστοῦν οὗτοι τρόφιμοι Ῥωμαϊκῶν Κολλεγίων, τὸν Μ. Μαργούνιον, τὸν Μ. Πηγᾶν, τὸν Γαβριήλ Σεβῆρον, τὸν Κύριλλον Λούκαριν καὶ ἑκατοντάδας ἄλλων Ἰσαξίων ἢ ἡσσόνων θεολόγων, ἱεραρχῶν, λογίων καὶ διδασκάλων, οὐδέποτε μολυνθέντων ἀπὸ τὴν ὑπουλόγητα τῶν τότε Ἰησουϊτῶν καὶ ἄλλων Ἰθυόντων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κολλεγίου καὶ τῆς Προπαγάνδας. Ἡ Ἐνετία ἐπροστάτευσε τοὺς Ὀρθοδόξους τῆς διὰ τὸ ἴδιόν της συμφέρον καὶ οὕτω διεσώθη ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κρήτης καὶ ἄλλων περιοχῶν. Ἡ Προπαγάνδα μετῆλθε μέσα τὰ ὅποια οὐδεὶς δύναται σήμερον νὰ ἐπικροτήσῃ, καὶ φόνον ἀκόμη, ὡς τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως (1638), καὶ τοῦτο πολεμοῦσα τὴν ἐπέκτασιν τῆς Μεταρρυθμίσεως εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἀνατολῆς.

Οὐδὲν λοιπὸν τὸ περίεργον ὅτι οἱ γραμματολόγοι μας ἀπὸ τοῦ Γεωργίου Ζαβίρα καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Σάθα ὀμιλοῦν περὶ Ἑλληνομαστίγων, προδοτῶν καὶ δραπετιδῶν! Ὁ τελευταῖος εἰς ὅσα ἐν σσ. 260 - 263 τῆς Νεοελληνικῆς του Φιλολογίας γράφει (ἐν Ἀθήναις 1868) περὶ τοῦ Πέτρου Ἀρκουδίου, κατηγορεῖ τὴν Ῥώμην διὰ τὴν ἔναντι τοῦ Βυζαντίου πολιτικὴν τῆς καὶ τὸν Πάπαν διὰ τὰ δεινὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ὅσα τοῦτο ὑπέστη ἀπὸ τῶν Μέσων Χρόνων: «Ἡ Ῥωμαϊκὴ ἀλλή παντοῖα ἐτεχνάσθη πρὸς ὑποταγὴν τῶν ἀτιθάστων σχισματικῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες ἀντὶ νὰ προσκυνῶσι τὰ πέδιλα ἐνὸς θνητοῦ (τοῦ Πάπα) ἐλάτρευον τὸ ἰδανικὸν θεότητος... Καταχρωμένη τῆς ἰσχύος ἦν κοσμικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξουσία τῇ ἔδιδε, θρασεῖα ἐπέπεσε κατ' ἀδελφῶν, οἵτινες ἀντὶ τοῦ ξίφους τὸν Σταυρὸν εἶχον ὡς μόνον ὄπλον... Τὴν βίαν (τῶν Λατίνων κατὰ τῶν Βυζαντινῶν) διεδέχθη ἡ ἀλωπεκὴ περιέθαλψαν τὰ θύματά των ὑπὸ τὸν μονομερῆ σκοπὸν τοῦ προσηλυτισμοῦ. Σχολεῖα ἐν Ῥώμῃ συνεστήθησαν πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν κδυστυχῶν τῆς Ἀνατολῆς σχισματικῶν». Τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν Γυμνάσιον (Λέοντος 10ου) ... ὀλίγην ἔφερε τὴν ἄγραν εἰς τὰ δίκτυα τοῦ ἀλιέως... Ἡ λεοντῆ καὶ πάλιν ἀνεφάνη φοβερὰ εἰς τὰς ἑλληνικὰς κτήσεις τῆς Δύσεως... Ἡ ἀλωπεκὴ καὶ πάλιν ἐκ Ῥώμης ἐξελθοῦσα περιώδευσε τὴν Ἀνατολήν, χύνουσα δάκρυα πικρὰ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ τῆς τλήμονος Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας τὰ δυστυχῆ τέκνα υἱοθέτει... συνεστήθη ἐν Ῥώμῃ

ὕπὸ πάπα Γρηγορίου ΙΓ' τὸ Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου... ἐξήχθη πλουσιώτερα ἄγρα, οὐχὶ ὁμοίως καὶ βεβαία, διὰ τὸ ὀλισθηρὸν τῶν ἀγρευθέντων. Μεταξὺ τῶν πολυμαθεστέρων τροφίμων τοῦ Γυμνασίου καὶ τῶν φανατικωτέρων λατινοφρόνων ἔχει τὰ πρωτεῖα ὁ δραπετίδης Πέτρος ὁ Ἀρκούδιος († 1634)... (Οὗτος) ὠφέλησε πολὺ τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐλὴν διὰ τοῦ ἐνζήλου προσηλυτισμοῦ, καὶ ἀνεδείχθη ὄντως Ἑλληνομάστιξ...».

Εἰς αὐτὸ τὸ κλίμα ἐκτρέφονται οἱ θεολόγοι καὶ οἱ λόγιοι μας καθ' ὄλον τὸν 19^ο αἰῶνα καὶ μέχρι τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς. Τὰ πράγματα μεταστρέφονται κάπως ἀπὸ τοῦ 1913. Τὸ ἔτος τοῦτο δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρον εἰς τὸν «Νέον Ἑλληνομνήμονα» 10, 1913, σσ. 3 - 32, μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ἐν Ῥώμῃ Ἑλληνικὸν Γυμνάσιον (Collegio Greco) καὶ οἱ ἐν τῷ ἀρχεῖῳ αὐτοῦ Ἑλληνικοὶ κώδικες» (21 ἐν ὄλῳ). Εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς περιγραφῆς τῶν κωδικῶν ὁ Λάμπρος φέρεται ἀντικειμενικῶς, κάθε ἄλλο παρὰ χρησιμοποιοῦν τοὺς γνωστοὺς χαρακτηρισμοὺς. Ἐκ τῶν ἀρχείων δὲ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου ἔλαβεν ὕλικὸν ὁ Λάμπρος, τὸ ὁποῖον μερικῶς μόνον ἐξεμεταλλεύθη. Ἀπέβλεψε δὲ πρὸς τὴν ἐκ τοῦ Κολλεγίου ὠφέλειαν τῶν Γραμμάτων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λάμπρου, ὁ Κωνσταντῖνος Ράδος διευθύνων τὸ Δελτίον τῆς Ἰστ. Ἐθνολ. Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς ἐν τῷ Κολλεγίῳ νὰ ἐνημερωθῇ περὶ τῆς ἱστορίας του. Εἶχεν ἤδη δημοσιευσθῆ περὶ τοῦ ἰδρύματος τούτου μελέτη τοῦ Ρι. de Meester (Ῥώμη 1910) καὶ ἀπὸ πολλοῦ ὁ Ἐ. Legrand, χρησιμοποιοῦσας τὸ ἀρχεῖον τοῦ Κολλεγίου, συνέγραψε βιογραφίαν τῶν Ἑλλήνων μαθητῶν του ὅσοι διέπρεψαν κατὰ τὸν 19^ο αἰῶνα καὶ ἐδημοσίευσεν αὐτὰς διὰ τῆς Bibl. Hellénique XVII s., tome III, 1895. Εἰς τὸν Ράδον ἀπεστάλη πληροφοριακὴ περὶ τῆς ἱστορίας καὶ λειτουργίας τοῦ Κολλεγίου μελέτη τοῦ διδάξαντος εἰς αὐτὸ μαθηματικοῦ R. Netzhammer, ἡ ὁποία καὶ ἐν μεταφράσει ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ Δελτίον 9, 1925, σσ 617 - 670. Ἐκτοτε δὲν νομίζω ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐνδιεφέρθησαν ἐνεργότερον (ὁ γράφων ἐπεσκέφθη τὸ Κολλέγιον τὸ 1938 ἢ 1939). Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐστηρίζομεθα εἰς τὰ πλούσια στοιχεῖα τὰ ὁποῖα παρέσχε καὶ ἐτύπωσεν ὁ Legrand.

Μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιον πόλεμον, ὁ μαθητῆς μου Θωμᾶς Ἰω. Παπαδόπουλος ἐρευνᾷ τὸ ἀρχεῖον Ἀλλατίου διὰ τὰς μελέτας του, διεξῆλθε καὶ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Κολλεγίου καὶ συνέταξε Καταλόγους τῶν ἐν αὐτῷ φοιτησάντων: Ἑπτανησίων (Παρνασσός 11, 1969, σσ. 621 - 629),

Κρητῶν (Κρητ. Χρονικά 22, 1970, σσ. 236 - 243), Βορειοελλαδιτῶν (Μακεδονική Ζωή, Μάρτ. 1970, σσ. 39 - 41) καὶ Αἰγαιοπελαγίτων ('Επ. 'Επ. Κυκλαδικῶν Μελετῶν 8, 1970, σσ. 484 - 566). Ἐν τῷ μεταξύ οἱ ξένοι ἐξηκολούθουν διὰ διδ. διατριβῶν (ἀνεκδότων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ) ἢ σπουδαίων μελετημάτων ὡς τοῦ Κυρίλλου Corolevskij ἢ τοῦ Mario Peri (τοῦ τελευταίου 1970), ἐμιμοῦντο δὲ τούτους καὶ τινες Ἑλληνολατῖνοι, ἕως οὗ εἰσῆλθεν εἰς τὸ πεδίου τῆς ἐρεῦνης συστηματικὸς ἱστορικὸς μελετητής, ὁ εἶτα καθηγητὴς τοῦ Πανεπ. Ἰωαννίνων Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλῆς, μαθητὴς καὶ ἐν συνεχείᾳ βοηθὸς τοῦ διακεκριμένου συναδέλφου Μ. Ἰ. Μανούσακα, καὶ μελετητὴς τοῦ Βησσαρίωνος. Σημειωτέον ὅτι εἶχον ἤδη καταστῆ προσιτὰ καὶ τὰ ἀρχεῖα τῆς Προπαγάνδας, ἐξ ὧν πολὺ ὕλικόν εἶχε δημοσιεύσει ὁ Ἰησουΐτης G. Hofmann.

Ὁ Τσιρπανλῆς ἐχειρίσθη ὀρθὴν μέθοδον, ἐδειξεν εὐρὸ πνεῦμα, ἐλείανε τὰς διαφοράς, ἔβρεξε καὶ ἐπὶ ἀδίκους διὰ τὴν παρουσιάσῃ τοὺς ἐκ Μακεδονίας σπουδαστὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης καὶ τὴν δράσιν των εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον ἀπὸ τοῦ 16ου αἰ. μέχρι τοῦ 1650 (Θεσσαλονίκη 1971), ὡς ἔθνικούς καὶ ὡς ὠφελίμους εἰς τὸν ὑπόδουλον Ἑλληνισμόν. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐπραγματεύθη περὶ τοῦ ἔτους ἰδρύσεως τοῦ Κολλεγίου κλπ. ('Επετ. Στερεοελλ. μελετῶν Ε', 1974 - 75, σσ. 33 - 52) καὶ ἔδωκε στατιστικὰς διαπιστώσεις περὶ τῶν τροφίμων τοῦ Κολλεγίου (Δωδώνη 7, 1978, σσ. 23 - 42). Εἰς μικρὸν μελέτημα Ἰταλιστὶ συνέδεσε τὸ Γυμνάσιον τῆς Ρώμης τὸ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ 10ου πρὸς τὸ Γρηγοριανὸν Κολλέγιον (Il Veltro 27, 1983, σσ. 507 - 521). Ἄλλ' ὁ ἀκαταπόνητος ἐρευνητής, δι' οὗς λόγους ἐξήγησε, περιορίσας τὴν δημοσίευσίν του ἀπὸ τοῦ 1576 - 1700 καὶ μὴ ἐκταθεὶς ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὰ μετὰ ταῦτα, ἐξέδωκε (διὰ τοῦ Πατριαρχ. Ἰδρ. Πατερικῶν Μελετῶν τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ συνήθως περὶ τὸν ἡσυχασμὸν καὶ οὐχὶ τὴν οὐνίαν διατριβόντος) μέγαν τόμον, ὃν παρουσιάζομεν σήμερον, ὡς πάντοτε ἐπίκαιρον.

Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη ἐξ ὧν τὸ πρῶτον εἰσαγωγικὸν ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα ἐκ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κολλεγίου καὶ τῶν περὶ τὴν ἱστορίαν του πηγῶν, τὸ δὲ δευτέρον βιογραφεῖ 690 ὑπατρόφους τοῦ Κολλεγίου τῆς ρηθείσης περιόδου, ὧν οἱ πρῶτοι 188 ἀνήκουν εἰς τὸν 16ον αἰῶνα. Συγχρόνως δὲ πληροφορεῖ περὶ αὐτῶν βιβλιογραφικῶς, ἀναλαμβάνων πληροφορίας ἀπὸ ἑκατοντάδας ἀρθρῶν καὶ μελετῶν ἀφορωσῶν εἰς τὰ ἐν λόγῳ πρόσωπα. Τούτων πολλὰ ἢ ἀπέθανον προῶρως ἢ κατέλιπον τὸ Κολλέγιον ἢ ἐξεδιώχθησαν ἢ ἠδράνησαν ἢ καὶ προσῆλ-

θον εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν πάλιν. Ἄλλοι, παρά τὸν ὄρκον των, ἐγένοντο διδάκτορες Ἱταλικῶν Πανεπιστημίων καὶ διεκρίθησαν ὡς καθηγηταὶ ἐν Πίσσῃ, Βονωνίᾳ, Μεσσήνῃ, Παδουᾷ καὶ ἀλλαχοῦ. Πολλοὶ ἦσαν ἀπλῶς μισσιονάριοι (ἐντεχνοὶ προπαγανδισταὶ) ἢ διδάσκαλοι. Ἐθνικῶς δὲν ἦσαν ὅλοι Ἕλληνες, διότι μεταξὺ τῶν τροφίμων ἦσαν πολλοὶ Ἀλβανοί, ἹταλοἝλληνες, Ρουθῆνοι καὶ ὀλιγώτεροι ἄλλων ἐθνοτήτων. Ἄλλ' ἡ σημασία τῶν καταλόγων καὶ τῶν συντόμων βιογραφιῶν τοῦ Τσιρπανλῆ (τινὲς τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν σημαντικὰ ἄρθρα ἢ ὠλοκληρωμένας πραγματείας) φαίνεται ἀπὸ τὴν παράθεσιν ἐδῶ τῶν ὀνομάτων τινῶν ἐκ τῶν γνωστοτέρων ἀνδρῶν τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας καὶ Φιλολογίας (ἐν παρενθέσει τὰ ἔτη διαμονῆς των εἰς τὸ Κολλέγιον), Ἀρκούδιος Πέτρος (1578 - 1596), Μοσχέτης Γεώργιος (1583 - 1595), Κόκκος Φραγκῆσκος (1587 - 1602), Ἀλεμάννος Νικόλαος (1592 - 1609), Σωζόμενος Ἰωάννης (1592 - 1602), Μελισσηνὸς Νικηφόρος (1593 - 1599), Βουστρώνιος Γεώργιος (1595 - 1610), Ἀλλάτιος Λέων (1600 - 1610), Κορυδαλεὺς Θεόφιλος (1604 - 1608), Τρίμης Φραγκῆσκος (1604 - 1613), Ροδινὸς Νεόφυτος (1607 - 1610), Πόρτος Σίμων (1615 - 1629), Λιγαρίδης Παῖσιος (1623, 1635 - 1641), Πατελλάρος Γεώργιος (1631 - 1638), Κιγάλας Ἰωάννης (1635 - 1647), Κιγάλας Ἰλαρίων (1635 - 1648), Καλλιᾶκης Νικόλαος (1656 - 1665), Μαυροκορδᾶτος Ἀλέξανδρος (1657 - 1660), Σκοῦφος Φραγκῆσκος (1651 - 1666), Παπαδόπουλος - Κομνηνὸς Νικόλαος (1665 - 1670) καὶ εἰ τις ἄλλος. Ὡς βλέπει τις ἐκ τοῦ πενιχοῦ τούτου καταλόγου οἱ διακριθέντες ἦσαν παντοδαποὶ Ἕλληνες, Κρήτες, Κύπριοι, Ἐπτανήσιοι, Μακεδόνες κλπ. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ἦσαν οἱ μόνοι καλλιεργήσαντες τὰ Γράμματα.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ ἱστορικὴ ἐρευνα (καὶ τὰ ἀποτελέσματά της) ἐπιχειρηθεῖσα ἀπὸ τὸν καθηγ. κ. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆν καὶ ἐπικουρηθεῖσα ἀπὸ τὴν γνῶσιν δαψιλοῦς βιβλιογραφίας ξένης τε καὶ ἡμετέρας καὶ εὐρεῖαν ἐκμετάλλευσιν προεκκεδομένων ἀλλὰ καὶ πλήθους ἀνεκδότων ἀρχειακῶν πηγῶν, κατέστη χρήσιμος πέρα τοῦ τεθέντος σκοποῦ, τῆς μορφωτικῆς δηλονότι πολιτικῆς τοῦ Βατικανοῦ διὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολήν. Οὐδεὶς πλέον εἰς τὸ μέλλον δύναται νὰ χειρισθῆ θέμα ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀλλὰ καὶ τῆς Θεολογίας, τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας τοῦ 16οῦ ἡγόντος καὶ τοῦ 17ου ὀλοκλήρου αἰῶνος χωρὶς νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν τὸ βιβλίον τοῦ καθ. Τσιρπανλῆ. Ἡμπορεῖ τις νὰ μὴ δέχεται πάντα του τὰ συμπεράσματα, νὰ μὴ δικαιοῦνῃ τοὺς δραπετίδας, νὰ συμπληρώσῃ τὴν βιβλιο-

γραφίαν, νά ἐπεκτείνῃ τὴν ἔρευναν, ἀλλὰ τὸ ΕΚΡ τοῦ κ. Τσιρπανλῆ θὰ σταδιοδρομήσῃ εὐδοκίμως μετὰ Ζαβίραν, Σάθαν, Legrand, καὶ θὰ παράσχη στήριγμα ἀσφαλές. Διότι ὁ μελετητὴς οὐδὲν ἀφήκεν ἀνυποστήρικτον καὶ οὐδόλως εἰκαστολόγησεν. Ἔργασίαι δὲ τόσον εὐρεῖαι, ἀσφαλῶς τεθεμελιωμέναι ἐπὶ τῆς ἐρέυνης δὲν εἶναι συχναὶ διὰ τὴν Νεοελληνικὴν Ἐπιστήμην.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ